

به نام خدا

زمینه تاریخی شکل گیری:

از بدو پیروزی انقلاب اسلامی تا سال ۱۳۷۳ چندین تحرک و تلاش در ایران انجام شد تا همانند کشورهای توسعه یافته در ایران نیز نهاد یا نهادهای مستقل و بی طرفی برای پیشبرد حقوق انسانی شکل گیرد ولی هر یک از تلاشهای مزبور به علل و عواملی خاص خود ناکام ماندند. فضای کلی دهه آغازین پس از انقلاب که عمدتاً تحت الشعاع جنگ تحمیلی عراق علیه ایران بود نیز چندان مجال و رغبتی برای فعالین مدنی و یا شخصیت های علاقمند به موضوع در حاکمیت باقی نمی گذاشت که اقدام موثری در این زمینه داشته باشند به علاوه استفاده ابزاری برخی از قدرتها از حقوق بشر علیه ایران و بی توجهی آنها به هنجارها و موازین دینی مورد قبول جامعه ایران نیز فضای کلی منفی را در همان سالها نسبت به کلیت موضوع نزد بسیاری از مقامات رسمی ایجاد کرده بود که فعالیت و تلاش در این عرصه نوعی همراهی با قدرتها مداخله گر جهانی و یا در وجهی دیگر، صرفاً اقدامی تاکتیکی برای مواجهه و تقابل با قدرتها خارجی تلقی شود و نه یک ضرورت مورد نیاز داخلی و در راستای مبانی فرهنگی ملی و توسعه و پیشرفت کشور. با پایان جنگ و آغاز سازندگی و بروز فضای جدید در کشور به تدریج به موازات تحولات در نحوه پاسخگویی مراجع رسمی ایران به

نهادهای نظارتی حقوقی بین المللی، ضرورت توجه اثباتی به موضوع حقوق بشر در داخل کشور روز به روز بیشتر شد تا در نیمه دوم سال ۱۳۷۳ زمینه ای فراهم آمد که جمعی از حقوقدانان برجسته به همراه برخی از مقامات عالی کشور به نظر مشترک برای شکل گیری نهاد مستقلی در زمینه حقوق بشر در ایران رسیدند و این چنین بود که پس از جلسات متعدد اواخر سال مزبور چارچوبه و شرح وظایف اولیه نهاد مورد نظر نهایی شد و اوایل سال ۱۳۷۴ به مردم معرفی و عملاً از نیمه دوم سال ۱۳۷۴ فعالیت خود را آغاز کرد.

الگوی ساختاری:

همزمان با تلاشهای فوق الذکر در داخل ایران برای شکل گیری کمیسیون، در سطح بین المللی قطعنامه ای در مجمع عمومی سازمان ملل در سال ۱۹۹۳ میلادی به تصویب رسید که ساز و کار جدیدی را به کشورهای در زمینه حقوق بشر توصیه کرد. ساز و کار مزبور "نهاد ملی حمایت و پیشبرد حقوق بشر" بود که به طور خلاصه این تفاوت را با ساز و کارهای شناخته شده قبلی یعنی سازمانهای غیر دولتی (NGO'S) داشت که در این نهاد باید اراده حکومت در شکل گیری و همچنین تعهد بعدی برای همکاری با آن در عین احترام به استقلال و بی طرفی سازمان، نمود داشته باشد. همین محتوا در ایران نیز مورد

توجه قرار گرفت و برخی از مقامات رسمی کشور با محوریت رئیس وقت قوه قضائیه اعلام آمادگی کردند که در این زمینه همراهی کنند و ساختاری برگرفته از الگوی مزبور و البته متناسب با نظام حقوق داخلی طراحی شود. بر این اساس نهادی شکل گرفت که در نظام حقوق داخلی کاملاً مستقل و عام المنفعه و بی طرف همانند دیگر نهادهای مدنی و غیر حکومتی باشد ولی برای ایفای نقش نهاد مستقل ملی، حضور مشورتی برخی از مسئولین و تعامل مستمر با نهادهای حکومتی برای اثرگذاری در عملکردها و اصلاح امور در جهت پیشبرد حقوق انسانی در نظر گرفته شده باشد. بر این اساس در شورای عالی کمیسیون در کنار حقوقدانان برجسته کشور، حضور مشورتی نمایندگان از سه قوه لحاظ گردیده و در فعالیتهای کمیته های چهارگانه کمیسیون که عبارتند از علمی، زنان و کودکان، نظارت داخلی بر رعایت حقوق بشر و نظارت خارجی بر رعایت حقوق بشر نیز معمولاً حسب مورد نمایندگان سازمانها و نهادهای رسمی ذیربط دعوت می شوند تا همه سازمانها در فرآیند پیشبرد حقوق بشر از طریق کمیسیون، مشارکت داشته باشند. در مواردی که موضوعی مربوط به اقلیت های دینی باشد دعوت از رهبران و فعالین اقلیتهای مزبور نیز ضروری دانسته شده است.

چرا عنوان حقوق بشر اسلامی:

برخی از عللی که از ابتدای شکل گیری کمیسیون و طراحی این نهاد در انتخاب این عنوان مورد توجه بوده اند عبارتند از:

۱- این اعتقاد وجود داشته و دارد که هر فعالیت جدی برای بهبود عملکردها و رعایت بیشتر کرامت انسانی در کشور ما چه در سطح نخبگان و چه در سطح عموم مردم اگر به هسته اصلی فرهنگ بومی یعنی مبانی دینی و اعتقادی اکثریت مردم اتکا نداشته باشد نتیجه موثری در پی نخواهد داشت و لازم است از این زاویه باز اندیشی های متعددی در متون و منابع، فهم قواعد و مرحله قاعده گذاری و تصویب قوانین و اجرا نسبت به حقوق و تکالیف متعدد انسانی صورت پذیرد. از یاد نبریم که در تفکر دینی اکثریت مردم ایران، حقوق انسانها در طول حق الله قرار دارد به نحوی که با نقض آن معصیت الهی و با رعایت آن ثواب الهی نیز حاصل می شود. توجه به این پشتوانه و رویکرد بنیادی در هر فعالیت حقوق بشری امری منطقی است.

۲- این اعتقاد وجود داشته و دارد که صرفنظر از اختلافات نظرهای فلسفی، کلیت حقوق بشر و لیستی از حق ها و تکالیف انسانی که به طور ذاتی یا فطری متعلق به انسان است جهانشمول بوده و صرفنظر از تعلقات قومی و نژادی و طبقاتی و عقیدتی و مرزهای ملی و امثالهم مورد قبول همه فرهنگها و تمدنهاست و اسلام نیز وقتی از کرامت انسانی یا از حق حیات انسانها و یا جایگاه انسان در خلقت و برخی جنبه های کلی دیگر سخن به میان می آورد عموم انسانها یا بنی آدم یا ای مردم را خطاب قرار می دهد ولی

این نیز واقعیتی است که در جزئیات برخی حقوق و تکالیف و یا تفسیر و اجرای حدود آنها مکاتب فکری مختلف و اقتضائات و نیازهای هر جامعه تعیین کننده هستند به عبارت دیگر در نوع نگرش انسان شناسی و جهان بینی و مبانی حقوق و برخی واقعیات عینی که تاثیر خود را در جزئیات برخی حقوق و تکالیف بر جای می گذارند دیدگاههای موجود در جهان هر یک برگرفته از مکتب فکری خاص می باشد. بنابراین بهتر دیده شد که فعالین این نهاد به طور شفاف اعلام کنند که با چه مکتب فکری در این حیطة ورود کرده اند و چه برداشت هایی از مکتب اسلام را درست و منطبق با نیازهای مادی و معنوی انسان می دانند و چه برداشت هایی را غیر قابل ارائه به جهان و جامعه داخلی و برخلاف کرامت انسانی می دانند.

۳- قانون اساسی جمهوری اسلامی در اصول متعدد مقرر داشته که چه در مبانی و چه در روند قانونگذاری و چه در اجرا، موازین اسلامی ملاک اصلی هستند. نهاد حقوق بشر باید مشخص کند که در پیگیری مسائل عملی مربوط به حقوق بشر در ایران آیا قرار است با التزام به نظام قانونی کشور پیگیری های مصداقی مربوطه را انجام و مبانی استدلالی حقوقی خاص خود را در تذکرات به سازمانها و نهادها به کار گیرد یا خارج از آن فقط به ذکر استنادات حقوقی بین المللی بسنده کند؟ عنوان کمیسیون تکلیف این امر را مشخص کرده است اگر چه در فعالیتهای نظری و پژوهشی و توصیه های مشورتی علمی به مراجع رسمی همواره تلاش برای اصلاح قوانین و مقررات و عملکردهایی که تبعیض

آمیز به نظر می رسد و یا تحول در قواعدی که مربوط به حقوق مردم می شود همواره بر مبنای بررسی های علمی درون دینی و برون دینی و حقوقی تطبیقی مد نظر است و همین پویایی نظری کمک می کند که در پیگیریهای عملی داخلی و خارجی نیز مورد استفاده قرار گیرد.

۴- واقعیات سیاسی اجتماعی کشور ایجاب کرده و می کند که عنوان کمیسیون به نحوی باشد که خیلی از مراکز رسمی این نهاد را با نهادهای خارجی و یا برداشت هایی که از فعالیت نهادهای خارجی در زمینه حقوق بشر داشته و دارند اشتباه نگیرند که بی جهت موانع و چالش هایی را ایجاد می کند به علاوه قاطبه مردم نیز با عنوان یاد شده بهتر می توانند برای همکاری و مشارکت اقدام نمایند.

علیرغم نکات فوق، متأسفانه نمی توان کتمان کرد که برخی سوء استفاده ها از نام اسلام در عملکردهای مراجع رسمی مرتبط با مردم و یا استفاده های شعاری و ابزاری و بد معرفی کردنها موجب شده که بعضا مخاطبین کمیسیون که از نزدیک آشنایی نداشته اند در مورد عنوان نهاد، طرح پرسش هایی کرده اند که پس از شناخت مرتفع شده است. به هر حال کمیسیون مرتباً موازین حقوقی بین المللی خصوصاً تعهدات ایران در زمینه حقوق بشر را در کنار بررسی های مبتنی بر مبانی داخلی محور همه فعالیتها دارد که در واقع این رویکرد، نوعی تلاش مضاعف حقوقی را می طلبد.

اهداف:

برابر ماده ۵ اساسنامه کمیسیون اهداف کلی کمیسیون که در هر مورد طیف وسیعی از فعالیت ها انجام می شود عبارتند از:

- ۱- تبیین، آموزش و گسترش حقوق بشر
- ۲- نظارت بر چگونگی برخورداری و رعایت حقوق بشر به وسیله شخصیت های حقیقی و حقوقی
- ۳- طرح و ارائه راه حل مناسب جهت اقدام و موضعگیری در قبال موارد نقض حقوق بشر به ویژه نسبت به مسلمانان در همه کشورها
- ۴- رسیدگی و پیگیری موارد نقض حقوق بشر که از طرق مختلف به کمیسیون برسد
- ۵- همکاری با سازمانهای ملی و بین المللی حقوق بشر به ویژه رسیدگی و پیگیری مسائل مربوط به جمهوری اسلامی ایران
- ۶- بررسی وضعیت جمهوری اسلامی ایران نسبت به میثاقها و کنوانسیونهای بین المللی در زمینه حقوق بشر

جایگاه بین المللی:

در سطح بین المللی ابتدا طی قطعنامه E/CN.۴/RES۱۹۹۶/۶۴ کمیسیون حقوق بشر سازمان ملل از شکل گیری این نهاد در ایران استقبال شد و سپس به تدریج فعالیتهای آن در اسناد متعدد مصوب سازمانهای بین الدولی و سازمانهای غیر دولتی برجسته جهانی نمود داشته و در اجلاسهای نهادهای ملی در منطقه آسیا یا جهانی نیز همواره این نهاد حضور تاثیرگذاری داشته است و از جمله معدود نهادهایی بوده که تمایزات مشخص آن از حیث

استقلال و بی طرفی و گستره فعالیت ها و ارائه پیام های نظری جدید مورد اذعان اجلاسهای مزبور بوده است. در اسناد مختلف بین المللی اعم از اسناد سازمان ملل یا نهادهای ملی موارد متعددی وجود دارد که ضمن استقبال از وجود و فعالیت این نهاد مستقل در ایران به دستگاههای رسمی توصیه شده که همکاری لازم را داشته و برای ارتقاء رعایت حقوق مردم تذکرات کمیسیون را مورد اهتمام قرار دهند و توصیه شده که اطلاع رسانی کمیسیون در قبال موارد رعایت یا نقض حقوق بشر توسعه یابد.

رویکرد کلی فعالیتهای:

کمیسیون با کمترین امکانات و صرفا با اتکاء به جذب کمک های مختلف ملی در بیش از یک دهه فعالیت خود محورهای مختلفی اعم از رسیدگی به هزاران گزارش مردمی، ارائه نظر مشورتی در مورد دهها طرح و لایحه قانونی، برگزاری دهها دوره آموزشی در سراسر کشور، اجرای دهها پروژه تحقیقی و ... را در داخل و خارج کشور مورد پیگیری قرار داده است به نحوی که امروزه تنها نهاد ایرانی است که به طور تمام وقت و حرفه ای و با محوریت حقوقدانان برجسته کشور که به صورت افتخاری همکاری می کنند، موضوعات عملی و نظری حقوق بشر را در سطح داخلی و خارجی پیگیری می کند. علاقمندان به آشنایی با محورهای مختلف فعالیت کمیسیون می توانند به پایگاه اطلاع رسانی اینترنتی سازمان رجوع فرمایند. در اینجا فقط به برخی از اصول کلی مجموعه های فعالیت های نهادی که

اولین تجربه جدی ایرانی به این صورت است اشاره می شود:

رعایت اعتدال و پرهیز از رویکرد سیاسی به حقوق بشر، تلاش در جهت پیشبرد حقوق بشر در سطح عملکرد مراجع رسمی داخلی و خارجی مبتنی بر تعامل و اثرگذاری اصلاح گرایانه و نه مچ گیرانه، اتکاء جدی به انجام فعالیت ها در عرصه های مختلف براساس بررسی های دقیق حقوقی، بسترسازی مشارکت مردمی خصوصا جوانان در سطوح مختلف فعالیت های سازمان، حساسیت جدی نسبت به اینکه مجموعه فعالیتهای مبتنی بر فرهنگ نوعدوستی و به دور از حتی هزینه های متعارف دیگر سازمانها با کمترین منابع انجام شود، تعامل منطقی و مبتنی بر آگاهی و هدفمندی با سازمانها و نهادهای حقوقی تخصصی کشورهای دیگر، توجه مستمر به جدیدترین یافته های علمی جهانی در زمینه حقوق بشر، اصرار و پیگیری مکرر برای رفع موانع و چالشهای فراروی پیشبرد حقوق بشر و پذیرش سختی ها و بی مهری های متنوع در مسیر این گونه تلاشها از جمله مهمترین محورهایی هستند که در خط مشی کلی سازمان در زمینه های مختلف فعالیتهای این نهاد طی یک دهه گذشته نهادینه شده اند.

کمیسیون حقوق بشر اسلامی ایران؛

چرا و در پاسخ به چه ضرورت‌هایی و با چه
دامنه فعالیت‌هایی؟

از سلسله بروشورهای ترویجی آموزشی کمیسیون
حقوق بشر اسلامی ایران
شماره ۴

دفتر مرکزی:

تهران - سیدخندان - ابتدای سهروردی شمالی - کوچه

قرقاول - پلاک ۶

تلفن: ۴-۸۸۵۲۹۷۴۲ (۰۲۱)

فاکس: ۸۸۷۶۸۸۰۷ (۰۲۱)

پست الکترونیکی: ihrc@ihrc.ir

سایت: www.ihrc.ir